

děl, vždycky mi napadne, že mu to asi přestalo psát“ (Volkov, S.: *Rozhovory s Josifem Brodským*. Příbram, Svatá Hora, Camera obscura, 2011, prel. A. Janiša, s. 180).

Z. Kazalarska v závere teoretickej časti „krajín opakovania“ píše o „pasážach opakovania“ medzi zmyslom a prezenciou. – Esejista a prekladateľ J. Řezáč vo svojej zvláštnej knižke *Pasáže* (1965), koláži vlastných krátkych textov, výpiskov, literárnych citátov, hier s nimi, s výtvarne nekonvenčne riešeným prebalom, kde sú na vnútornej strane fotografie (od J. Proška) mestských, uličných, domových, dvorových, priechodových scenérií na spôsob poetiky Skupiny 42 (M. Hák), má medzi vstupnými, rámcujúcimi citátmi formuláciu-želanie autora, ktorého ako „nesnadného esejistu“ sám uvádzal vo Světovej literature, 1965, č. 3, M. Blanchota: „... kde všechny tvary poezie by byly jen průchodem (passage), neklidem a přechodem.“ Rád by som s autorkou „krajín opakovania“, ak jej trpezlivosť vydržala až potiaľto, zdieľal, čo aj v hodne uskomnenejšej podobe toto želanie, túto vratkú predstavu poézie.

Fedor Matejov
Ku knihe P. Zajaca¹

Viacere texty z práce P. Zajaca *Od estetiky k poetike chvenia* (2020) predstavujú pre referujúceho, ako iste aj pre viacerých prítomných súčastí ich čitateľskej a pracovnej biografie posledných desaťročí. Nad obsahovo a rozsahovo impozantnou publikáciou pôjde tu skôr o čitateľskú retrospektívu či niekoľko asociácií ako námety pre rozhovor o „veci“ než o „dištančné“ zhrnutie a zhodnotenie Zajacovej práce v zmysle prítomného zväzku i písania o literatúre a „veciach ľudských“ vôbec.

Autor sám uvádza, že jednotlivé teoretické a interpretačné texty vznikali v štvrtstoročí 1994 – 2019 a knižne boli postupne predstavené aj v srbskom zväzku *Pulzovanie literatúry* (2015) a v nemeckom zväzku *Estetika chvenia* (2015). Pre slovenského čitateľa „zvnútra“ slovenskej literatúry a písania o nej ponúka sa ako pozadie zamýšľaných asociácií iniciálna práca *Tvorivosť literatúry* (1990). Jej teoretizujúca intencia mala bázu v interpretačnom čítaní radu textov slovenskej literatúry od 60. rokov s ťažiskom v široko chápanej súčasnosti – L. Novomeský, Š. Strážay, L. Feldek, L. Ballek, I. Štrpka, D. Dušek. Dnes sa práca javí aj ako poetika súdobej literatúry, najmä ak si pripomenieme aj štúdie či eseje, čo zostali bokom, mimo nej, doslovy k výberom piesňových textov M. Lasicu, I. Štrpku, J. Štrassera, k čitateľsky komorným výberom z próz L. Balleka, D. Duška, D. Mitanu. Literárnohistoriograficky a literárnokriticky to znamenalo účasť Zajacovho písania na nedeklaratívnom, skryto polemickom, vecnom nadväzovaní súvislostí so 60. rokmi ponad oficiálne ruptúrne predstavy 70. rokov. Napokon to, čo bolo v značnej miere inšpiratívne v literatúre 90. a nultých rokov, čo ich čitateľsky príťažlivo plnilo, potvrdzovalo toto gesto a tieto očakávania. Poväčšine cez konkrétne texty exponované teoretické otázky – utváranie literárneho textu, životne významové zdroje témy a žánru, žánrová a štylistická výstavba, významovo obohacujúce, prehlbujúce čítanie literárneho diela, zmysel tohto všetkého – dostali nesamozrejmy rámec

¹ Odznelo ako úvod k diskusii na schôdzi oddelenia teórie v Ústave slovenskej literatúry SAV 14. februára 2022. – Referujúci v januári 2022 zaregistroval recenziu na knihu P. Zajaca od M. Pčolu, ktorá vyšla v časopise Litikon, 2021, roč. 6, č. 1-2, s. 110 – 113.

a podloží v tom, čo vo viacerých podobách myslenia 20. storočia predstavuje „životný svet“, „svet nášho života“, „prirodzený svet“. Ukazoval sa byť pružnejší, k mienenej „veci“ prílnavejší než noeticky vyznievajúca polarita „subjekt“ a „objekt“ umeleckej tvorby, k sociálnemu determinizmu zvädzajúca, masívne traktovaná „spoločnosť“ alebo alternatívne „antropologizovanie“ na tému „človeka“ ako subjektu a témy umeleckej literatúry. Táto inšpirácia mala viacero aspoň fragmentárne vyťažovaných zdrojov – fenomenologicky sociologické opisy a rozbor „životného sveta“ a jeho implicitného vedenia u A. Schütza, Th. Luckmanna a P. L. Bergera, J. Habermasovo akcentovanie „životného sveta“ ako sveta prakticky, komunikačne, kooperačne utváraného v jeho napätí voči „kolonizáciám“ zo strany „expertného“ vedenia, ideologicko-politického manipulovania, ďalej aktualizovanie prác M. Bachtina pre pochopenie významovosti, telesnosti, znakovosti sociálneho sveta, aj sveta literatúry, hlavne to bol však projekt J. Patočku „prirodzený svet ako filozofický problém“ a jeden z jeho kľúčových inšpirátorov M. Heidegger, čo poukazovalo perspektívne, ďalej, dopredu, k široko chápanej a praktizovanej existenciálnej fenomenológii. Prečo vlastne táto rekapitulácia vecí väčšine prítomných viac-menej zrejmých? Umeleckými textami v *Tvorivosti literatúry* evokovaný a zároveň jej autorom akcentovaný „životný svet“ bol poväčšine svetom sekularizovanej, sekulárnej každodennosti (dopúšťam sa tu rizika tautológie: „saeculum“ – nielen vek, ale aj svet), isteže, s margami transcendujúcej túžby, sna, fantázie, s číhajúcimi marginami možného excesu, doliehajúcich dejín, rámcovo však svet ľudskej, životnej horizontály. – Tu sa možno pokúsiť konečne o kostrbatý obrat k aktuálnej práci *Od estetiky k poetike chvenia*. V nej dominujúci pojem „vznešeného“ alebo „vznešenosti“ z nevinnej, sklerotizovanej „estetickkej kategórie“ stáva sa „indexom“ vychýlení, lability akoby len „horizontálne“ žitého, zmáhaného „životného“, „prirodzeného sveta“. Vedie k tomu pisateľova anamnéza moderného estetického myslenia, ako aj diskusie o „vznešenom“ z 80. a 90. rokov, ambícia aspoň synekdochicky obsiahnuť teoreticky a interpretačne texty európskej literárnej moderny, resp. avantgardy a spätne po týchto lekciiach prečítať aj viaceré relevantné texty slovenskej a českej literatúry. Je to aj defilé autorovho slovákisticko-bohemistického, germanistického, širšie komparatistického pracovného repertoáru, problémovo zrovnoprávňujúceho texty domácej a inonárodnej proveniencie. – Vo veci „vznešeného“ najjednoduchšie je zástupne za diskusiu 80. a 90. rokov uviesť J.-F. Lyotarda, prekladový zväzok *Putování a jiné eseje* (2001) s iniciačným textom *Vznešené a avantgarda* (prel. M. Petříček), resp. aj kľúčové obraty tohto veľkého motívu myslenia a umenia – Longinovo, resp. Pseudolonginovo *O vznešenom*, spis E. Burka *O vkuse, vznešenom a krásnom*, ako aj Kantovu *Kritiku súdnosti* (aj s aktualizujúcimi travestiami „dynamického“ a „matematického vznešeného“ na „zeroálnosť“, nulitosť, ničotu a na „seriálnosť“ s postupnosťou nuáns vzpierajúcich sa syntézy „predstav“). Zložitejšie je to zrejme s parafrázou mienenej „veci“, ako to, čo zasahuje, vychyluje človeka z jeho samozrejmeho fungovania a vôbec telesne-zmyslovej konštitúcie, previesť na bohato diferencované fenomény a nimi iniciované, navodzované pohnutia, emócie, afekty, tie situovať do činností a trpností takto zasiahnutej bytosti, do jej zmyslovosti, vnímania, všetko nesúcej telesnosti. Tu sa znova dostáva k slovu existenciálna fenomenológia, figurujúca pri tematike „životného sveta“, už diferencovanejšie ako fenomenológia vnímania, telesnosti. Teoreticko-interpretáčne oscilovanie medzi doliehajúcimi dimenziami a momentmi sveta, trhlinami skúsenosti, umeleckými textami, čo sú nimi nesené, a možnými premenami, obratmi ich adresáta sa do značnej miery vymyká z bežného kontaktu s literárnymi textami a zaobchádzania

s nimi, aj kritického či vedeckého, v bežnej prevádzke. Tu je, analogicky voči „vznešenému“, istý možný „scudzujúci“ moment aktuálnej teoretickej práce P. Zajaca, „scudzujúci“ pointujúci apel, nanovo či azda aj inak vyhocujúci všetko to, čo ako čitatelia z P. Zajaca – teoretika, interpreta, kritika, germanistu – za tie roky poznáme. Možno to prehliadnuť, zostať len pri tom, s čím sa čiastkovo vo svojej vlastnej práci vyrovnávame, čo vyťažujeme, alebo to prijať ako možnú „katharsis“, „metanoiu“ myslenia-písania o literatúre... – Aby sa referujúci uskromňujúco vrátil k sebe primeranej miere veci, treba si pripomenúť, že na prelome 80. a 90. rokov „vznešené“ s otáznikom za slovom sa mu vynáralo pri poézii I. Laučíka, či vtedy aktuálnej alebo aj z konca 60. rokov. Dnes by k tejto skusmej asociácii váhavo pridal niečo z textov J. Buzássyho, I. Štrpku alebo Š. Strážaya. Autor práce na trase od „estetiky k poetike chvenia“ mohol by si pripomenúť svoj „pokos o pulzačnú estetiku“, formulovaný paradoxne v dotyku s predsmrtnou básňou G. Trakla *Grodek*, apokalypticky iluminovanou „požiarmi“ prvej svetovej vojny, zo začiatku 90. rokov, knižne publikovaný v *Pulzovaní literatúry* (1993), a nájst v ňom anticipáciu svojho vehementného vyrovnávania sa so „vznešeným“ ako s jedným kľúčom k modernej literatúre.

Autorove vstupné či rámcujúce obhliadky tohto problémového terénu, informačne referujúce, hojne dotované sprievodnou „literatúrou predmetu“, ako aj interpretačné, nemá zmysel tu kondenzovať či parafrázovať; figurujú v nich W. Benjamin a Th. W. Adorno, zo slovenských autorov O. Čepan a F. Miko. K nim zopár slov! V súvislostiach „vznešeného“ príznačne nie sú to z O. Čepana ani tak jeho literárnoteoretické a literárnohistoriografické texty, nesené východiskovo štrukturalistickou predstavou umeleckého textu, ale texty o výtvarnom umení na rozhraní figurácie a abstrakcie, konkrétne o M. Čunderlíkovi a R. Filovi, kde prechádzajú do seba výtvarné materiálové hmoty, telesné maliarske gesto, resp. individuálne „umelecké chcenie“, mimetické rezíduá vizuálnej reality, všetko to hybne nesúce anonymizované energie túžby, sna, pudu, tvorivého „furoru“. (Poznámka v zátvorke: analogicky u J. Mukašovského texty o výtvarnom umení z konca 30. a zo 40. rokov, o J. Zrzavom, J. Šimovi, Toyen a J. Štyrskom, o surrealizme v maliarstve, zhrnuté v *Studiách z estetiky* z r. 1966, predstavovali isté poodstúpenie od jazykovo daného rozvrhu umeleckého diela.) – F. Miko znamená vo vedeckej biografii P. Zajaca ako teoretika literatúry iniciačnú osobnosť; odtiaľ návraty k jeho teoretizovaniu, zasadzovanému do súvislostí s K. Bühlerom, R. Jakobsonom, J. Mukašovským atď. Nejde ani tak o historizujúcu rekapituláciu ako skôr o precizovanie „zážitkovosti“, v Mikovej štylistickej teórii jednej z kľúčových charakteristík umeleckého textu, a jej situovanie do diferencovane traktovaného vnímania, kde oproti štrukturalistickým opozíciám, alternatívam atď. sa dnes dostávajú k slovu v Zajacovom podaní „škálovanie“, „odtieňovanie“, „nuansovanie“ ako vlastný výkon umeleckého textu a našej živej skúsenosti s ním. Na pozadí pochopiteľného „tezaurovania“ prác F. Miku a ich prínosu je to pripomienka nevyťažných možností, aktualizovaných práve Zajacovými úvahami o „estetike“ a „poetike chvenia“. – Niektoré texty môžu vyznievať ako texty-projekty – *Literárne dejepisectvo ako synoptická mapa* a *Národná literatúra ako súčasť stredoeurópskej kultúrnej pamäti*. Treba však hneď povedať, že „realizácie“ tu predstavuje napr. zväzok *Slovenský romantizmus. Synopticko-pulzačný model kultúrneho javu* z r. 2019 (editor P. Zajac v spolueditorstve s E. Schmarcovou a zároveň s autorskou účasťou v podobe prolegomen a state o romantickej irónii J. Záborského), ako aj *Konfigurácie slovenského realizmu* z r. 2016 (editorky M. Mikulová a I. Taranenková) s rovnakým podtitulom a s účasťou P. Zajaca v podobe teoretického vstupu. Ako kultúrnosemiotické a dobovo polemické príspevky na tému

„kultúrnej pamäti“ možno čítať rad štúdií, esejí, skíc zo zväzkov *Sen o krajine* (1996), *Krajina bez sna* (2004) a *Slovenské kargo* (2016).

Druhej časti práce P. Zajaca som rozumel ako teoreticko-interpretačnému absolvovaniu konkrétnych umeleckých textov v znamení ich konštitutívnych momentov skladajúcich sa do poetiky textu. – Próza P. Vilikovského *Kôň na poschodí, slepec vo Vrábľoch* svojou javovou disociovanosťou, fragmentarizovanosťou nastoľuje otázku „zmyslu diania, diania zmyslu“ (na chiazmus obmenený dávny titul a problém M. Jankoviča – „dielo ako dianie zmyslu“), zároveň však priebežná téma sklonu života, chátrania, smrti, prekročenia tabu exponuje otázky racionálnej účelnosti, toho, čo sa z nej vymyká, a predsa ako súhra zmyslu a nezmyslu, riešenia ne-riešiteľnosti na nás dolieha, nás zasahuje. Náročná úvaha nad Kleistovým textom *O bábkovom divadle* ukazuje dôležitosť druhovo-žánrového uchopenia textu pre jeho čítanie, v tomto prípade v germanistike len tápavo sa presadzujúceho, ďalej aj v diskusii s dekonštrukciou P. de Mana, ktorý sa Kleistovmu textu venoval, podvojnosť živúcnosti a mechanickosti, stratebného raja spontaneity a možného či nemožného návratu k nej... Medzi otázkami motívu a jeho tropologizácie/premeny na trópous osciluje bohato kultúrohistoricky a literárne, textovo dotovaná štúdia k motívu trávy, vlastne aj kapitola z modernej lyriky, resp. z povojnovej nemeckej, českej a slovenskej lyriky. *Pustatina* Th. S. Eliota z r. 1922, resp. práca s ňou zapadá do autorovej ambície teoreticko-interpretačne výberovo obsiahnuť uzlové body-texty literárnej moderny, zároveň však je „exemplom“ premien figúr textu v zmysle postáv, fragmentov evokovaného sveta, jeho kontúr „dezantropomorfne“ na figuralizáciu či defiguralizáciu samotného textu, na jeho preparovanie, tautologicky povedané „desertifikáciu“. Lekciou, ako samotná poézia môže byť „estetikou“ či „poetikou chvenia“ „in actu“, je zasa úvaha nad jednou básňou V. Holana zo zbierky *Bolest* z r. 1965, vlastne štúdia rétoriky, syntaxe textu v jej súhre s obraznosťou – v znamení apelu k zmyslu ako k nezastupiteľnému výkonu, nasadeniu autora – adresáta. Th. S. Eliot a V. Holan v oblasti lyriky vedú aj k návratnému nastoleniu a precizovaniu pojmu a fenoménu neskorej moderny ako alternatívne paralelnej formácie s premenami medzivojnových avantgárd. Lektúra básne I. Laučíka do otázok lyriky vnáša zasa minuciózne štúdium biografických a topografických momentov zo sveta I. Laučíka i jeho dialogického partnera v krízovej situácii, komunikačne, zdravotne postihnutého výtvarníka M. Kerna, aby predviedla priemet tohto všetkého do básnického textu a jeho vyznenia. Poetika autobiografickosti „navrávačiek“ D. Tatarku rieši vzťah ich verzií, vzťah orálnosti a skripturálnosti, vpisovanie sa udalosti rozhovoru do literarizovanej textovej podoby, finálne významové gesto Tatarkovho písania-rozhovoru „bez konca“ v jeho „oceánickom“ vyústení-rozplynutí-splynutí... Próza A. Vášovej *V Záhradách* popri ponuke podať prierez „rajskou“ topikou vedie k exponovaniu „figúr sveta“ v zmysle priestorov, s nimi spätých žánrov, utópií a ich falzifikácií... Telegrafické, kostrbaté rekapitulovanie druhej z troch častí Zajacovej práce azda možno uzavrieť výpočtom konštitutívnych momentov poetiky literárneho diela, ako sa javí v Zajacovom podaní – zmysel životný i textový, jeho druhovo-žánrová osnova či výstuž, motívy, figúry, trópy textu, ich vzájomné prechody do seba, autobiografickosť, významovo energetické dotovanie textu jeho „životným okolím“, vzdorná autonomizácia tohto všetkého do „hatenej“ „čitateľnosti“ v mene nových možností zmyslu či jeho znepokojivého odopierania.

V tretej časti hybným momentom už istým spôsobom rozvrhutej či absolvovanej poetiky textu je práve „estetika vznešenosti“, čo v podobe desu, hrôzy, irónie, skazy, záhuby, smrti, podvojného smiechu, kumulovanej banality atď. vychýľuje ľudskú existenciu z jej fungovania

v „prirodzenom“, „životnom svete“. Sú to zároveň aj teoreticko-interpretačné texty k široko chápanej literárnej moderne. Ich neprehliadnuteľný pátos či až furor tkvie v prevádzaní masívne, antropomorfné, mimeticky traktovaných textov na ich vnútrotextové defiguralizácie a ich spätné významovo obohacujúce efekty. Najintenzívnejšie uvedomoval som si to pri kapitole o Puškinovom *Eugenovi Oneginovi* (azda aj ako niekdajší študent učiteľskej kombinácie slovenčina – ruština na bratislavskej FF UK v 70. rokoch): akcentovanie organizujúcej roly akoby „formálneho“ verša a strofy vo výstavbe a vyznení diela, „typy“ a sujetové osudy postáv šifrované „sémantikou“ ich mien (Lenskij, Onegin), úloha dobovo kódovaných, ritualizovaných podôb správania a prehovorov postáv atď. – Šťastným stretnutím interpretačného teoretizovania a umeleckého textu, podobne ako v prípade už zmienenej Holanovej básne, je autorova práca nad poviedkou I. Babelä *Čiara a farba*: dávnejšie sugescie zo semiotického a neurologického rozlišovania pojmovovo rozčleňujúceho a metaforicky prepájajúceho vnímania, myslenia, tvorby, dnes rozľahlá doména kognitívnych disciplín, to práve predznamenáva v Zajacovom siahnutí za Babelovú prózu a vlastne východiskovo už v nej rázcestie ruskej revolúcie v r. 1917: splyvavá krátkozrakosť, doslovne i prenesene, A. Kerenského a tvrdé línie vytyčujúci zrak i reč L. Trockého; ich kontrast v interpretovom pointovaní ukazuje, ako poetika dokáže byť predvídavejšia než politika. Štúdiom afektov prelamujúcich inštancie rozprávačského podania a príspevkom k otázke neskorej moderny v českej medzivojnovnej literatúre je interpretácia poviedky R. Weinera *Prázdna židle*. Ako istý triptych možno brať kapitoly o *Posledných dňoch ľudstva* K. Krausa, *Osudoch dobrého vojaka Švejka* J. Haška a *Zlatom telati* I. Ilfa a J. Petrova – autora tu zaujíma vyťažovanie semiotického, rečovo znakového odpadu či marazmu doby, jej iluzórneho designu ako v konečnom dôsledku média skazy a smrti u K. Krausa v jeho „theatre mundi“ prvej svetovej vojny, bakchanálií banality v absolvovaní tohto „theatra“ „zdola“ medzi zázemím a transportom na front u J. Haška a podvojného smiechu na prahu sovietskeho nového sveta u I. Ilfa a J. Petrova. – Pri dvoch rozsiahlych kapitolách z oblasti slovenského výtvarného, resp. vizuálneho umenia je v hre okrem priateľských konexií voči traktovaným umelcom u P. Zajaca kontinuálny záujem o súvzťažnosť textového a obrazového média, azda konkrétnejšie sa dá vec formulovať tak, ako veci nášho prakticky zmáhaného okolia, neraz aj v degradovanej, nivelizovanej podobe, môžu sa stať znakom v umelecky inštituovanom „prerámovaní“; isteže, podnes sa to deje v dávnom ironickom tieni M. Duchampa alebo na pozadí nihilizujúcej černe či beloby K. Maleviča; späťne to všetko možno premietnuť do literatúry, poézie, lyriky ako lekcii vo veci zátiší, expozícií, asambláží, katalógov v zmysle výpočtov fungujúcich v textoch a pod.

Po repetitórii tém práce P. Zajaca stúpencom „rýchleho čítania“, čo bývajú občas aj recenzentmi a glosátormi, na „skrátene konanie“ možno odporučiť aspoň rámcujúcu stať *Od estetiky k poetike chvenia* a záverečný rozhovor so Z. Kazalarskou *Na prahu prachu* (znova sa v ňom dostávajú zjasňujúco k slovu napr. minimalizmus vo výtvarnom umení a predovšetkým v lyrike).

Po sústredenejšom či tápavejšom sledovaní autorovho systematického rozvrhu, projektu možno na záver uviesť aj „rozličnosti“/„varia“ zo synekdochizujúceho či detailizovaného čítania. Napr. obmenu skoro až frazeologizovaného spojenia „lyrika ako paradigma moderny“ na dejinne finálne, že je „jej textovou autokomunikačnou herézou“. Môže to byť aj do drobností sa premietajúci postup pisateľovej práce nad interpretovaným textom: pri próze P. Vilikovského *Kôň na poschodí, slepec vo Vrábľoch* od prvotného evidovania epitafu-dedikácie „pamiatke Kataríny Jozefy Obernauerovej (1905 – 1956)“ cez jej identifikáciu (z publikovaného rozhovoru s J. Satinským) ako pomocnice v domácnosti Vilikovských až po peknú aktuálnu asociáciu,

že P. Vilikovský prózu, ktorej jednu tematickú líniu tvorí to, čo (názvom básne V. Miháliku) možno označiť za „popis matkinho odchádzania“, dedikoval druhej ochrannej postave svojho detstva... Nemusi to byť len mimovoľné čitateľské dojatie sa; tak napr. pri záverečnom rozhodnutí „veľkého kombinátora“ Ostapa Bendera requalifikovať sa v stabilizovaných, normalizovaných sovietskych pomeroch uskomňujúco na domovníka, čo zahŕňalo zrejme aj konfidentstvo, vynori sa pisateľovi z dávno-nedávnych či aktuálnych slovenských desaťročí zlomyselne, invetívne krycie meno „Domovník“... Ale ešte niečo literárne vážne: v súvislosti s viedenskou modernou a otázkou jazyka v moderne prelomu storočí aj u P. Zajaca uvádzaný H. von Hofmannstahl a jeho próza *List lorda Chandosa* figuruje prekvapujúco v programovej úvahe I. Štrpku *Na samý okraj*, Mladá tvorba, 1970, č. 3; do čitateľského či argumentačného repertoáru mladého „osamelého bežca“ dostal sa zrejme cez dobré sprostredkovanie I. Bachmannovej, keď prvá z jej Frankfurtských prednášok z poetiky súčasnej literatúry (v preklade J. Čermáka) vyšla v Svätej literature, 1968, č. 6, s hojnými citáciami z *Listu lorda Chandosa*, a samotná próza (v preklade A. Skoumala) zasa v končiacom mesačníku Plamen, 1969, č. 5. Ukážkami bohato dotovaná stať o motíve trávy uvádza aj báseň povojnového nemeckého lyrika J. Bobrowského *Rovina* – stroho podaná krajina-príroda a jej nástojčivé oslovenie básnikom pripomenula mi dávnejšiu asociáciu, že autor *Knihy tieňov* I. Kupec J. Bobrowského v 60. rokoch prekladal (do češtiny paralelne J. Hiršal), a tak pri všetkej odlišnosti Kupcovej predsa len slovne-obrazovo márnivejšej „ekonómie“ od Bobrowského strohosti nemožno tu nemyslieť na Bobrowského titul *Schattenland Ströme* (Krajina/kraj tieňov Prúdy) – práve pri Kupcových čo aj dobovo motivovaných „tieňoch“ a rozlične moderovanom, miestami mýtizujúcom lyrickom krajinárstve.

Repetitívum tém P. Zajaca azda vypovedalo aj niečo o jeho spôsobe práce. Treba však explicitne povedať, že rad tém a textov je založený na filologickej prekladateľskej práci (v dvojici s J. Štrasserom): od monumentu *Posledných dní ľudstva* po jednotlivé básne B. Brechta, P. Huchela, spomenutého J. Bobrowského atď. Špeciálna štúdia je venovaná prekladaniu básne Ch. Morgensterna *Hojdacie kreslo*. (V zátvorke: tak trochu v rozličných modalitách, „naladeniach“ podávajú si ruku tematicky cez „hrdinu“ kreslo/stoličku Ch. Morgenstern, R. Weiner a prípadne aj V. Holan, ktorého básňou P. Zajac pointuje svoj výklad R. Weinera.) Niekedy v postupe autorovho výkladu básnický text je zdržanlivo „ponechaný“ vo svojom vyznení, na knižnej stránke sa lyricky vydělí; inokedy nie ako argument, ale priamo ako téma je miestom filologického a interpretačného domýšľajúceho náporu, aj s hojnou podporou sprievodnej „literatúry predmetu“ – takáto sústredená práca nad jednou pozdnou básňou P. Celana ako súčasť tetraptychu *Latencie* je zároveň subtilným príspevkom k životným, chvejivo-ničivým zdrojom hermetickej lyriky ako už pripomenutej autokomunikačnej herézy moderny.

Ako uzavrieť tieto čitateľské asociácie nad knihou P. Zajaca? – V druhej polovici 70. rokov a potom aj neskôr, v reedíciách, čítaval som rozhovor historika filozofie J. Zumra s J. Patočkom o „filosofii a filosofech“ z r. 1967, vedený pri jeho šesťdesiatinách. V ňom zaznelo: „Předpokladem každé relevantní filosofické myšlenky je *propracovat se do fronty* (kurz. J. P.). Nejosvědčenější, dnes vlastně jedinou všemi uznávanou cestou k tomu je důkladná *práce s textem*“ (opět kurz. J. P.). Ako vieme z viacerých publikovaných rozhovorov, P. Zajac v relatívne na chvíľu pootvorenom svete konca 60. rokov mal možnosť dostať sa do kontaktu s tým, čo by sa dalo nazvať líniou priameho dotyku so súdobou literatúrou, umením, písaním o nich. Ako slovakista, germanista a teoretizujúci interpret uchoval si toto povedomie do ďalších desaťročí; tak som sám rozumel jeho práci v 80. rokoch. Podstatnú časť práce posledného „otvoreného“

štvrtstoročia dokumentuje kniha, o ktorej tu bola reč. Keď už zaznela metafora či hyperbola „frontu“ ako čelného, riskantného dotyku s „vecou“, o ktorú ide, tak P. Zajac by ako kľúčové kóty či pozície zrejme dnes akcentoval „singularitu“, „latencie“, „medialitu“, „poetiku“ v súhre či napätí existenciálnych východísk a opísateľných postupov, pravidiel, štruktúr. O tom všetkom iste alebo azda bude ešte reč.

P. Zajac vo svojom písaní je ústretový voči práci iných, je voči nim vo svojich textoch štedro pohostinný (o tejto podobe spolu-bytia s druhými bola reč pri próze A. Vášovej), deje sa tak pomimo zámerných dodávok „steliva“ do akademicko-univerzitného výkazníctva, jednoducho z vitálneho záujmu o „vec“. Vďaka za to!

Ešte jedna mimo-volná asociácia! Pod čiarou, azda nie za čiarou. – Bola tu reč o textoch, ktoré P. Zajac priamo venoval autorom, ku ktorým sa ako k inšpiratívnym predchodcom rád hlási, O. Čepanovi a F. Mikovi. Pred časom pri teoreticko-interpretácej práci P. Zajac s dobe a veku primeraným „biotickejším“ fundovaním a vyznením myslel som zo slovenskej tradície aj na Š. Krčméryho ako bergsonovsky inšpirovaného estetika a poetológa a jeho „transfúziu“ človeka a prírody v poézii. G. Deleuze, na ktorého sa v aktuálnej knihe hojne odkazuje, ne-literársky, vecne preniesol H. Bergsona do nedávnych diskusií. Je alebo bude o čom premýšľať.

november 2021